

Ćavar, K.

SIMBOLIKA ZVIJEZDE

Sažetak: Članak predstavlja istraživanje simbolike zvijezde u području religije, astronomije, povijesti i umjetnosti. Značaj zvijezde proteže se duboko od prapovijesti gledajući pećinske crteže, kroz ritualne scene poganskih religija, a vrhunac se očituje u proročkim knjigama svete knjige Kršćanstva Biblije, otkrivajući astrološke izračune pojave nove zvijezde koja nagovještava dolazak Mesije. Simbolika zvijezde se na osobit način upotrebljava u umjetnosti. Betlehemska zvijezda je jedan od primjera prikazivanja zvijezde u umjetnosti. U primjeru „Zvijezda kao znak” u slici *Djevica Marija od Sunca* autora Antonia del Castilla istražuje se simbolika zvijezde u sakralnom kontekstu, dok se odraz suvremenog poimanja zvijezda proteže kroz individualno slikarstvo propitujući simboliku zvijezda u svemiru kao i krucijalno pitanje Bitka – Prapočela zvijezda.

Ključne riječi: zvijezda, mitologija, Islam, Židovstvo, Kršćanstvo, slikarstvo, simbolizam

Podatci o autorici: mr. art. Ćavar, K[ristina], Sveučilište u Mostaru, Akademija likovnih umjetnosti, Alojzija Stepinca 16, 88220 Široki Brijeg, Bosna i Hercegovina, kristina.cavar@alu3.sum.ba

Ćavar, K.

THE SYMBOLISM OF A STAR

Abstract: This article represents an investigation of the symbolism of a star in the field of religion, astronomy, history and art. The meaning of a star goes way back from ancient history, where we see cave drawings, ritual shows of paganism religion, and finally the peak of it can be seen in the prophetic books of the Holy Catholic Book, the Bible, revealing us the astrological measurements of the appearance of the new star that tells us about the coming of the Messiah. The Symbolism of a star is in a special way being used in the field of art. The star of Betlehem is one of the examples how star is being seen in the field of art. In the example "A Star as a Sign" in the picture *Virgin Mary of the Sun*, from Antonio del Castillo, they explore the symbolism of a star in sacral context, while the reflection of a modern idea of stars is being spread through individual painting art, asking questions about the star symbolism in the Universe, as well as the crucial questions about the Being - the Dawn of Time.

Key words: star, mythology, Islam, Judaism, Christianity, painting, symbolism

Author's data: Master of Art Ćavar, K[ristina], University of Mostar, Academy of Fine Arts Široki Brijeg, Alojzija Stepinca 16, 88220 Široki Brijeg, Bosnia & Hercegovina, kristina.cavar@alu3.sum.ba

1. Uvod

Od prapovijesti do danas čovječanstvo traga za odgovorima: Odakle potječemo? Tko smo? Kamo idemo? Zvijezde, na nebeskom svodu rasute, tek su neznatni trag i orijentir čovjeku u prirodi. U biblijskim spisima, knjiga Postanka bilježi početak Zvijezda ali i formiranje njihova značenja i simbolike. U znanosti, zvijezde su sastavljene od različitih plinova i kemijskih elemenata, posjeduju određenu energiju i temperaturu te imaju matematički određenu putanju na nebeskom svodu.

No za religiju, konkretnije Židovstvo, zvijezda ima značajnu ulogu. Ona postaje Davidova zvijezda, obećanje po kojem će se iz židovskog naroda roditi Mesija. Kroz Kršćansku predaju Zvijezda Danica postaje ona, žena koja je predodređena roditi Krista – Pomazanika; Otkupitelja cijeloga svijeta. Od transcendentalnog poimanja, astronomije, astrofizike, religije i povijesti, zvijezde predstavljaju izazov čovječanstvu jer su od fundamentalne važnosti. Konstelacije sačinjene od skupa zvijezda nose većinom zoomorfne i antropomorfne simbole te su preteča Zodijaka, prema kojem su drevni narodi imali orijentir u nadolazećim godišnjim dobima.

Nebeski svod ispunjen najsajnijim zvijezdama omogućio je otkriće Mliječne staze ali i spoznaje kako je Zemlja okrugla te se nalazi u Kumovoj slami zajedno sa preostalih osam (danas sedam!) planeta koji se kreću oko Sunca. *Terra est Stella* u antičkim saznanjima otvara novo poglavlje; preslik zvijezde na freskama, mozaicima i kartama neba, te sagledavanje Zemlje iz dalekog kuta Svemira kao jedne sjajne zvijezde. Prema naznačenim činjenicama simbolika zvijezde može se promatrati i analizirati kroz umjetnost, pronalazeći nove odgovore, ali i otvarajući nova poglavlja umjetničko-znanstvenog istraživanja.

2. Biblija

2.1 Knjiga Postanka – prvo spominjanje zvijezda

Biblija ili Sveto pismo je sveta knjiga Kršćana. Sastoji se od Novog i Starog zavjeta. Stari zavjet broji 46 knjiga, a novi 27. Ukupno 73 knjige. Kršćani drže da je Biblija od Boga nadahnuta, a pisana je u vremenu od 1513. prije Krista do 98. godine poslije Krista.

I reče Bog: „Neka budu svjetlila na svodu nebeskom da luče dan od noći, da budu znaci blagdanima, danima i godinama, i neka svijetle na svodu nebeskom i rasvjetljaju zemlju!“ I bi tako. I načini Bog dva velika svjetlila – veće da vlada danom, manje da vlada noću – i zvijezde. I Bog ih postavi na svod nebeski da rasvjetljaju zemlju, da vladaju danom i noću i da rastavljaju svjetlost od tame. I vidje Bog da je dobro. Tako bude večer, pa jutro – dan četvrti. (Knjiga Postanka, 1,14-19) [12]

Na prvoj stranici Biblije, na početku Knjige Postanka, razjašnjava se što su zvijezde: „I načini Bog dva velika svjetlila - veće da vlada noću - i zvijezde“ (Knjiga Postanka 1,16). [12] Pri stvaranju Sunca i Mjeseca zvijezde kao da se javljaju usput. (...) Zvijezde prema tome nisu ništa drugo doli stvorenja Božja. Upada u oči to kako se Sunce i Mjesec nijednom ne spominju svojim imenom. Oni su samo „svjetlila“, svjetla na nebu koja rasvjetljaju svijet. Tom se ocjenom Izrael razlikuje od svoje okolice. Tamo su posvuda Sunce, Mjesec i zvijezde smatrani bogovima - bićima koja utječu na život ljudi. [6] Stoga, Izraelski narod proučavajući nebeski svod, iščekuje obećanu zvijezdu, dolazak Spasitelja Isusa Krista. Dok je u tom vremenu na drevnom Istoku svaka zvijezda bila znak nekog božanstva. [5]

Štovanje zvijezda bilo je duboko ukorijenjeno u drevne civilizacije i prinosili su im brojne žrtve. Ali u Ponovljenom zakonu Bog upozorava Izraelski narod: „I da se ne bi, kad digneš oči svoje prema nebu te vidiš sunce, mjesec i zvijezde - svu nebesku vojsku - dao zavesti da im se klanjaš i da im iskazuješ štovanje.

Njih je Jahve, Bog tvoj, dao svim narodima, svugdje pod nebom“ (Ponovljeni zakon 4,19). [12] Prema Bibliji, zvijezde od samog početka imaju vrlo važnu ulogu u životu čovjeka. Iako su samo svjetlila na nebu, ona otkrivaju i beskraj u koji je smještena Zemlja kao zvijezda (kao planet). Potiču čovjeka na razmišljanje o tajni vječnosti i o povijesnim zbivanjima koja su obilježila različita stoljeća ljudske civilizacije.

2.2 Otkrivenje – zadnje spominjanje zvijezde Danice

U širim okvirima Biblije, točnije u Novom Zavjetu, zvijezda simbolizira Isusa Krista. U tome se može vidjeti nastojanje inkulturacije. Prvi misionari tragali su za slikama i pojmovima koji su ljudima mogli učiniti shvatljivim Isusa Krista. Slika „zvijezde Danice“ jedna je od njih. (...) Zvijezda koja izlazi upućuje na Krista koji je nagovijestio svoj ponovni dolazak. [6]

Promatrajući nebeski svod u sumrak i u zoru uočava se sjajna zvijezda koja je Planet Venera. Ona u biti odgovara opisu zvijezde Danice kao najsajjnija zvijezda neba, i kao nagovještaj dolaska Mesije. Mnogi pismoznanci pridavali su joj veliki značaj u ovome kontekstu. No, u Ivanovu Otkrivenju još se jednom spominje pretkršćanska tradicija. Tamo Ivan razabire riječi iz usta samoga Isusa, čiji ponovni dolazak očekuje: „Ja, Isus poslah anđela svoga posvjedočiti ovo po crkvama. Ja sam korijen i izdanak Davidov, sjajna zvijezda Danica“ (Knjiga Otkrivenja 22,16). [12]

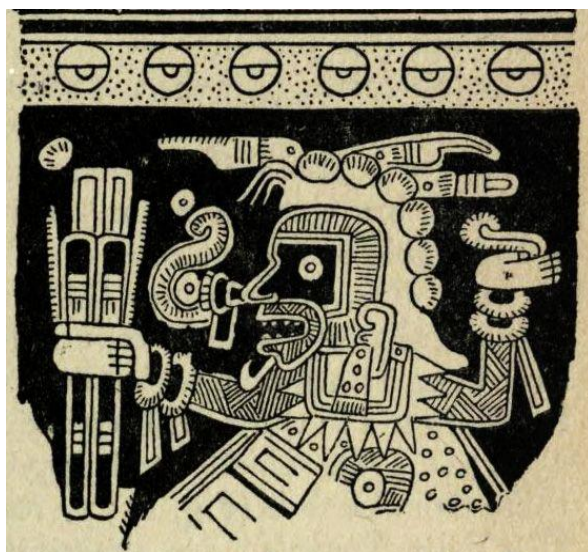
Vjernici očekuju i priželjkuju tu zvijezdu Danicu i dan koji počinje. Taj se dolazak tako jako očekuje da se održava u pretkršćanskom, aramejskom zazivu Maranatha (Naš Gospodin će doći). [6] Božje obećano kraljevstvo treba se u potpunosti zaokružiti u Kristu i po Kristu, a time će tijekom stvaranja dosegnuti svoju puninu, što simbolizira zvijezda Danica. Ona je svojevrsno „svjetlo na kraju tunela“ za sve kršćane koji vjeruju u obećano novo Kraljevstvo po Kristu, sjajnoj zvijezdi Danici.

Slika 1: Zvijezda Danica narančastog odsjaja [1]

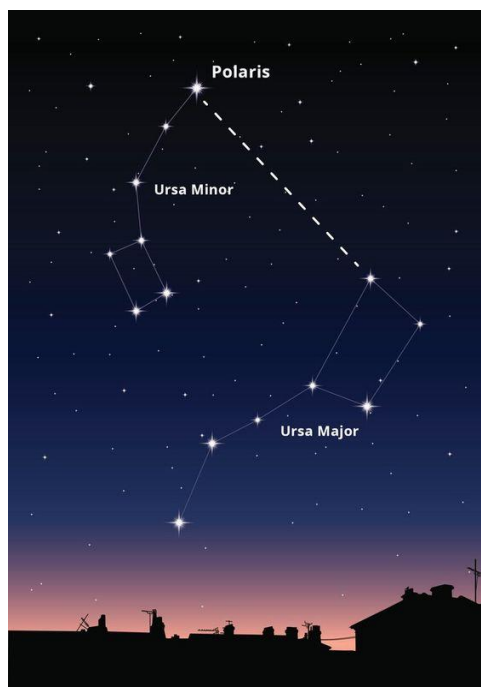
3. Zvijezda u mitologiji

Zvijezde su u mitologiji raznih civilizacija imale posebnu ulogu i značenje. Sam oblik zvijezde (broj krakova) je u različitim kulturama predstavljao moć, mudrost, blagoslov, a preciznije, peterokraka zvijezda simbol je ljudskog mikrokozmosa (čovjek - svemir u malome). Šesterokraka zvijezda s dva obrnuta trokuta simbolizira obuhvaćanje duha i materije, aktivnog i pasivnog načela, ritam njihove dinamike, te zakon evolucije i involucije. Sedmokraka zvijezda, sjedinjujući četverokut i trokut, predočuje svemirsku liru, glazbu sfera, sklad svijeta, sedmerbojnu dugu, sedam planetarnih zona... Također, sedmerokutna zvijezda simbolizira harmoniju makrokozmosa, te težnju prema savršenstvu materije. [3]

Slika 2: Figura boga Mixcoatla, dio freske iz Mitla [19]

U mitologiji plemena Maya zvijezde se zovu Mixcoatl (zmijske - oblaci) jer se Mixcoatl, bog Polarne zvijezde u njih umnožio. Jakuti vjeruju kako su zvijezde prozori svijeta. One su otvori načinjeni za prozračivanje različitih nebeskih sfera. Prema kroničaru Sahagunu, Meksikanci se Venere, jutarnje zvijezde, boje i zatvaraju u svitanje vrata i prozore da izbjegnu njezinim opasnim zrakama (THOT), dok Maye Veneru smatraju starijim Sunčevim bratom i predočuju likom krupna i nezgrapnoga čovjeka ružna lica s gustom bradom. Polarna zvijezda, ili Sjevernjača također ima mitološko značenje u različitim kulturama Azije i Amerike. U indijanskoj mitologiji brdo Meru stoji u središtu svijeta; iznad njega Sjevernjača baca svoje vatre, dok po islamskoj predaji najviše mjesto na zemlji je Ka'aba, jer Polarna zvijezda dokazuje kako se ona nalazi točno iznad središta neba. U većini predaja Male Azije, Indije i srednje Azije Polarna zvijezda je pupak svijeta, smješten na vrhu planine svijeta, i doznajava boravište vrhovnog uranskog boga. Stanovnici tih krajeva postavljaju žrtvenike svojih hramova u pravcu sjevera. [3]

Slika 3: Sjevernjača ili Polarna zvijezda u konstelaciji Malog medvjeda [19]

U staroslavenskoj mitologiji zvijezde su predstavljane kao osobe, ali su imale obilježje iz prirode, tj. bile su prirodne pojave u okolini. Tako Zora i Danica, iako imaju obilježja iz prirode, kod Slavena su bile povezivane sa Suncem i Mjesecom. Danica je često nazivana Sunčevom mlađom sestrom, a Zora je smatrana Sunčevom majkom ili starijom sestrom.

4. Zvijezda u astronomiji

Astronomija je definiranje zvijezda opisala kao plinovite kugle koje imaju svoju određenu energiju i manifestiraju određenu jakost svjetlosti i topline u svemiru. Pretežno se sastoje od helija i vodika te manjih količina drugih plinova. Rađanje zvijezda započinje u nekoj galaktici. Gust oblak vodika i prašine nalazi se u galaktici. Udarni valovi obližnje supernove ili gravitacijski utjecaj obližnjih

zvijezda mogu poremetiti ravnotežu divovskog oblaka. Tada započinju promjene: pojedina područja u oblaku postaju gušća i oblak se mrvi u sitnije dijelove koji se sažimlju pod vlastitom gravitacijom. Fragmenti se nastavljaju sažimati i u svakom od njih nastaje vruća jezgra - protozvijezda. Sažimanjem se smanjuje dok joj temperatura raste, time jezgra postaje toliko vruća da započinje proces nuklearne fuzije. Tlak zračenja koje fuzijom nastaje, zaustavlja daljnje stezanje i zvijezda započinje sjati. Sjaj se većine zvijezda ne mijenja. U atmosferama takvih zvijezda vlada savršena ravnoteža između gravitacije, koja nastoji smanjiti obujam zvijezde i tlaka zračenja koji ga nastoji povećati. Prevladava li jedna sila nad drugom, zvijezda postaje nestabilna i njezin se sjaj mijenja. Rođenje i dužina zvijezde ovise o njezinoj masi. Masivne zvijezde podsjećaju na atletičare šprintere. Njihovo oblikovanje traje kratko, svega nekoliko stotina tisuća godina, dok je rođenje Sunca trajalo nekoliko desetaka milijuna godina. Smrt zvijezde ovisi o njezinoj masi. Nakon što potroši svoje nuklearno gorivo, masivna zvijezda umire spektakularno, u eksploziji supernove. Smrt zvijezda manje mase, poput Sunca, mnogo je mirnija. Sunce je na glavnom nizu zasjalo prije 4,6 milijardi godina, i otada stabilno sjaji fuzijom pretvarajući, u svojoj jezgri, atome vodika u helij. Povećanjem količine helija, povećat će se i Sunčev sjaj; to će se vjerojatno zbiti za jednu ili dvije milijarde godina. Dok unutarnja temperatura bude rasla, vanjski slojevi Sunca počat će se širiti pa će se sniziti površinska temperatura i Sunce će postajati crvenkasto. Za otprilike 6,5 milijardi godina Sunce će postati crveni div. U jednom trenutku količina helija u jezgri doseći će kritičnu vrijednost i započet će nova nuklearna fuzija (helijev bljesak). Najzad, Sunce će odbaciti svoje vanjske slojeve u međuzvjezdani prostor i nastat će planetarna maglica. Od Sunca će preostati bijeli patuljak, vrlo vruća jezgra zvijezde sastavljena pretežno od ugljika veličine Zemlje. Plin koji je nekad činio Sunčevu atmosferu rasplinut će se u svemiru, gdje će se možda jednom ugraditi u novu generaciju zvijezda. [1]

5. Simbolika zvijezde u glavnim svjetskim religijama

Tri su glavne svjetske religije po brojnosti vjernika. One su ujedno i monoteističke jer ispovijedaju vjerovanje u jednoga Boga. Prema povijesti formiranja i nastanka religija to su Židovstvo, Kršćanstvo i Islam. Svaka od navedenih religija ima poseban odnos prema zvijezdi i simbolika zvijezde je vrlo značajna te se prenosi u svetim spisima a time se reflektira i u umjetnosti.

Davidova zvijezda u Židovstvu, koja je simbol svih sinagoga diljem svijeta, odražava poruku kako je Izraelski narod odabrani Božji narod iz kojeg će se roditi Otkupitelj Krist pomazanik. No, Isusovim rođenjem i smrću na križu, u kojem se manifestira odbljesak one zvijezde iz Betlehema, započinje formiranje prvih kršćanskih zajednica koje propovijedaju Radosnu vijest i očekuju jutarnju Zornicu - dolazak novog Neba i nove Zemlje pod žezlom Isusa Krista kralja svega stvorenoga.

Islam donosi određeno „potčinjavanje“ ili „predanje“ volji Božjoj. Polumjesec u kombinaciji s petokrakom ili šestokrakom zvijezdom postao je simbol islamske vjeroispovijesti, ali tek u skorije vrijeme. Prvi put ovaj simbol pojavljuje se na drevnom metalnom novcu, odražavajući iranske, rimske i bizantijske utjecaje. Također, pojavljivao se na brojnim vjerskim i društvenim institucijama tijekom srednjeg vijeka, no nije imao veću ikonografsku vrijednost sve do unazad nekoliko stoljeća. Simbol polumjeseca i zvijezde najprije se počeo koristiti na vojnim, nacionalnim i carskim zastavama od strane Osmanlija, u 15. i 16. stoljeću, a nakon toga i od strane novonastalih država na Bliskom Istoku, Sjevernoj Africi, Južnoj i Jugoistočnoj Aziji. Od 19. stoljeća simbol polumjeseca je korišten pri ukrašavanju džamija i drugih vjerskih objekata. [11]

Prema navedenom, glavne svjetske monoteističke religije velik značaj pridaju zvijezdama kao i ostalim nebeskim tijelima. Iako im služe za izračun i praćenje određenih blagdana, također ih gledaju kao nagovještaj dolaska promjene koja će uvesti cijeli svemir u trajnu harmoniju. Time će prestati trajna borba između tame i svjetla, dobra i zla koje je prisutno u navedenim religijama.

5.1 Židovstvo – Davidova zvijezda

Začetci židovske religije datiraju još iz prije dvije tisuće godina prije Krista. Bavili su se stočarstvom i imali primitivni kult prirode, duhova i bogova. Prvotno kod Židova bilo je mnogo božanstava. Postupno je u borbi za objedinjavanje židovskih plemena, postojao sve utjecajniiji Bog Jahve, koji je postao glavni Bog svih Židova. [4] Sveti spisi sabrani u Thoru svjedoče o odabranom Božjem narodu koje je Jahve (YHWH) oslobodio iz egipatskog ropstva i uveo u obećanu zemlju Kanaan. Ovaj događaj Židovi slave u najznačajnijem blagdanu, Pasha (Pesah). Židovska religija propovijeda dolazak Mesije. Jednako su ga židovski proroci povezivali sa sjajnom Davidovom zvijezdom jer je trebao poteći iz Davidove loze. I danas Židovi očekuju dolazak Mesije koji će spasiti Židovski narod i zakraljevati u novoizgrađenom Salomonovu hramu.

Slika 4: Davidova zvijezda [19]

Simbol Židovske religije je Davidova zvijezda. Sastoji se od dva istostranična trokuta postavljena tako da oblikuju zvijezdu sa šest krakova a pojavila se takva tek u srednjem vijeku. U kabalističkoj tradiciji ona dobiva složeno značenje povezano s aristotelovskom tradicijom o četiri elementa: vatri, vodi, zraku i zemlji. Naziva se još i Davidov štit i pečat Salomonov. [5]

Simbol isprepletenih trokuta je u davna vremena bio čest na srednjem istoku i Sjevernoj Africi. Smatralo se kako donosi sreću te štiti od nesreće i štetnih

utjecaja u svakoj životnoj situaciji. On obećava bogatstvo, zdravlje, sreću i dobro raspoloženje i daje blagostanje svemu. Povezuje se s brojem sedam; šest krakova i sredina koji ima religiozno značenje - šest dana stvaranja i sedmi dan za odmor. Simbolizira Božju vladavinu cijelim svemirom u šest smjerova: Istok, Zapad, Sjever, Jug, gore i dolje. Trokuti u simbolu predstavljaju nerazdvojni židovski narod. Neki drugi pak kažu da tri strane predstavljaju tri vrste Židova: Kohanime (svećenstvo - potomci od Arona), Levite i Izraelce. Iako su te teorije zanimljive temelje se na jako malo povijesnih dokaza. Daljnja tumačenja govore da sjedinjuje značenje svih sedam osobnih planeta astrologije. Saturn, Mars, Venera, Jupiter, Mjesec i Merkur smješteni su na šest krakova a Sunce pritom čini centar. Linije koje ih spajaju omogućavaju međusobnu igru različitih planetarnih sila. [16]

5.2 Islam – polumjesec i zvijezda

Islam je religija nastala na Srednjem Istoku, na tlu Arabije, u sedmome stoljeću. Doživjela je zapažen utjecaj tradicije dviju prethodnih monoteističkih religija: židovske i kršćanske kao i zaratuizma i staroarapskih kultova. Pojam riječi „islam“ je nemoguće izraziti u europskoj terminologiji jer ga se onda svodi na religiju. Etimološki dolazi od glagola „aslama“ što znači „podčinjavanje“, „predanje“, „prihvatanje“, a muslimana označava kao onog tko se „predao“ volji Božjoj. [4] Život islamske zajednice odvijao se po spisima koje je sastavio Muhammed po nalogu arkandela Džibrila. Po navedenim spisima, članovi zajednice su činili jedinstvenu „ummu“, te je imala značenje „Poslanikov narod“ odnosno „Božji narod“. „Umma“ je zajednica koja uči Kur'an (sveta knjiga Islama) i u životu se pridržava njegovih modela ponašanja. Jedna od najvažnijih značajki Islama je post. Po predaji Muhammed je primio prvu objavu u devetome mjesecu arapske lunarne godine - Ramazanu. Zato je naredio da bude mjesec posta. Ramazan je najvažniji i jedino spomenuti mjesec u Kur'anu. S obzirom na lunarnu godinu Ramazan ne pada uvijek isti dan i u isto doba godine. Svake godine počinje deset dana prije prošlog.

Ramazan je ne samo mjesec posta već i mjesec molitve. Post prestaje prvog dana narednog mjeseca islamske godine. Uoči njega pale se kandilji, svjetiljke na munarama. To je najava Bajrama. To je najveći blagdan u islamu. Ramazanski bajram - počinje prvoga dana mjeseca ševala, nakon ramazanskog posta i slavi se tri dana, a Kurban-bajram, hadžijski ili veliki Bajram koji počinje deseti dan mjeseca zul-hidže i traje četiri dana. Zovu ga kurbanski jer se tada kolju kurban i hadžijski jer je tih dana glavno hodočašće u Mekki. [4]

Simbol Islama je polumjesec i zvijezda. Mjesec, (arapski *qamer*) ima izuzetno mjesto u islamskoj tradiciji. Pojava mladog mjeseca označava početak svakog od dvanaest lunarnih mjeseci u islamskom kalendaru. Prema šerijatskim pravilima, mlađak mora biti viđen golim okom kako bi se mogao proglasiti početak novog mjeseca, iako islamski pravници imaju različita mišljenja po ovom pitanju. Ova praksa koja je u osnovi predislamska, ima izuzetan značaj u određivanju početka nove hidžretske godine, mjeseca ramazana i dana Bajrama. Promatranje i praćenje faza mjeseca bila je izuzetno značajna disciplina u islamskoj astronomiji. U Kur'anu se mjesec spominje 26 puta, čak jedna kur'anska sura nosi naziv „Mjesec“ (Al-Qamer, LIV) opisujući razdvajanje mjeseca na dva dijela kao predznak Sudnjeg dana i nepobitan dokaz poslanstva Muhameda a.s. S druge strane, o mjesecu se govori kao o aspektu Božjeg stvaranja, uz sunce i zvijezde koje slave svoga Stvoritelja (22:18, Q) i predstavlja blagoslov za čovječanstvo (14:32-34, Q). Također, mjesec se spominje u priči o Ibrahimu a.s. koji u potrazi za onim koga će obožavati greškom prihvaća mjesec kao svoga boga, međutim, uviđa pogrešnost tog uvjerenja kad mjesec zalazi i nestaje (6:77, Q). U islamskoj poeziji pun mjesec je često korišten kao metafora za ljepotu lica onog koga se voli, kao i za poslanika Muhammeda a.s. Polumjesec u kombinaciji s petokrakom ili šestokrakom zvijezdom postao je simbol islamske vjeroispovijesti, ali tek u skorije vrijeme. Prvi put ovaj simbol pojavljuje se na drevnom metalnom novcu, odražavajući iranske, rimske i bizantijske utjecaje. Također, odvojeno

pojavljivali su se na brojnim vjerskim i društvenim institucijama tijekom srednjeg vijeka, no nisu imali veću ikonografsku vrijednost sve do unazad nekoliko stoljeća. Simbol polumjeseca i zvijezde prvo se počeo koristiti na vojnim, nacionalnim i carskim zastavama od strane Osmanlija, u 15. i 16. stoljeću, a nakon toga i od strane novonastalih država na Bliskom Istoku, Sjevernoj Africi, Južnoj i Jugoistočnoj Aziji. Među ovim zemljama su Alžir, Azerbejdžan, Malezija, Mauritanija, Pakistan, Tunis, Turska i Uzbekistan. „Od 19. stoljeća simbol polumjeseca je korišten pri ukrašavanju džamija i drugih vjerskih objekata. Također, Služba ratnih veterana SAD je prihvatila polumjesec i zvijezdu kao zajednički simbol na grobovima muslimana poginulih u vojnoj službi, uz križ za kršćane, Davidovu zvijezdu za Židove, kotač Dharme za budiste i sanskritsku riječ Om za hinduse“. [11]

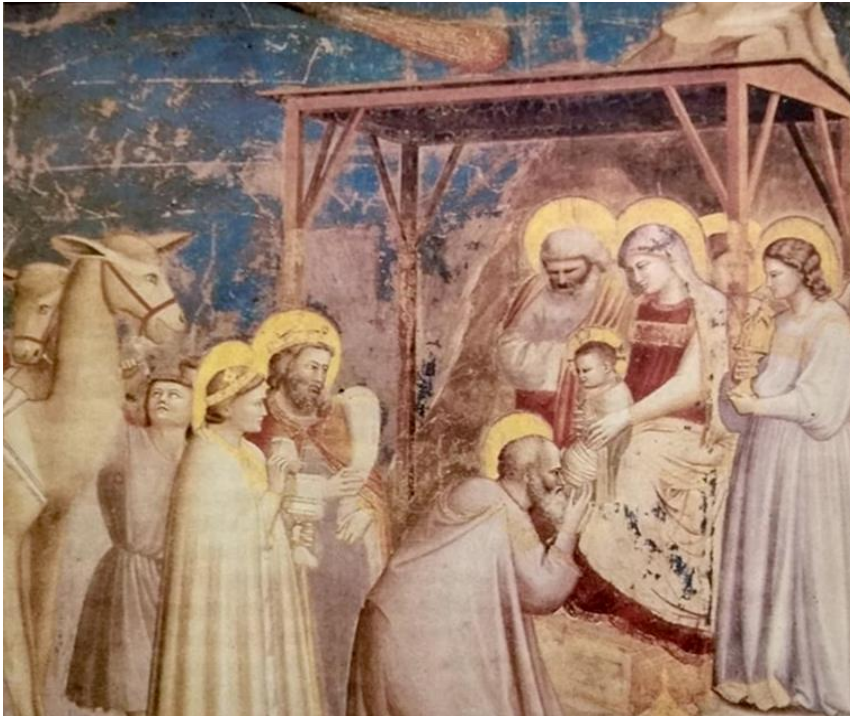

Slika 5: Zvijezda i mjesec [11]

5.3 Simbolika zvijezde u Kršćanstvu

Zvijezda je prvenstveno izvor svjetlosti. Hramu ili crkvi na čijem su svodu prikazane zvijezde određuju nebesko značenje. Zbog svoga nebeskoga obilježja zvijezde su simboli duha, a napose simboli sukoba između duhovnih snaga ili svjetlosti i materijalnih snaga ili mraka. Prodiru kroz tamu kao svjetla uperena u noć nesvjесnog. [3] U Bibliji se riječ „zvijezda“ spominje 32 puta. U Matejevu evanđelju navodi se i pojava zvijezde koja je označila rođenje spasitelja - Mesije. Kad se Isus rodio u Betlehemu judejskome u dane Heroda kralja, gle, mudraci se s Istoka pojaviše u Jeruzalemu raspitujući se: „Gdje je

taj novorođeni kralj židovski? Vidjesmo gdje izlazi zvijezda njegova pa mu se dođosmo pokloniti.“ (Mt, 1, 1-2) Prema astrološkim vjerovanjima antike pojava komete ili nove zvijezde najavljuje važan događaj. U trenutku Isusova rođenja mudraci s Istoka opazili su da se na nebu uzdiže nepoznata zvijezda i, prateći njezino kretanje, stigli su u Betlehem. [5]

Slika 6: Giotto, *Poklonstvo kraljeva*, freska, 1301. [2]

Zvijezde se u kršćanstvu kao simboli nalaze na nebnicama brojnih crkava ali i misalima i brojnim teološkim knjigama. One su odraz otajstva vjere - Isusa Krista po kojem sve svijetli i prikazuje se u svakodnevnoj misnoj žrtvi. Sveta misa, koja je središte Kršćana, obuhvaća litanije kao pohvalu Bogu svega stvorenoga. Litanije potvrđuju da svaki dio stvaranja slavi Boga jednostavnim bićem. U ovom svjetlu mi stvaranje vidimo kao čin liturgije, a djela Liturgije kao blisko povezana sa stvaranjem. To štovanje Boga nije samo za ovaj svijet, već uključuje anđele i nebeske stvorove. Prema tome, i materijalna i nematerijalna oblast nalazi se u pretpostavljenom činu šovanja Boga. [9]

Iako podložne Bogu, zvijezde upućuju svojevrsnu vezu s nebeskim i ostavljaju sveti trag poput kometa u životu vjernika. Poticaj su Kršćaninu na ufanje i nadu u blaženu vječnost uslijed života prožetog brojnim krepostima i time imaju istaknutu simboliku u Kršćanstvu.

6. Zvijezda Danica u Kršćanstvu

Danica je istaknuti lik narodnog pjesništva i slavenske pretkršćanske mitologije, opazajno vezan za osvit (također i kao Jutrenjica). Jedini asteronim među češćim antroponimima, među kojima je potvrđena od 14. st. Danica je planet Venera pri svojem pojavljivanju na jutarnjem nebu. Venera se može vidjeti navečer oko vremena zalaza Sunca ili u zoru oko vremena izlaza Sunca. Osim iznimnih nebeskih pojava može biti najsjajnije trajno nebesko svjetlilo nakon Sunca i Mjeseca, u društvu nebeskih tijela koja se mogu uočiti i danju, kao i uzrokovati sjenu. Promatrači neba iz vremena praslavenske mitologije nisu je povezivali s pojavljivanjem u vrijeme sutona (Večernja zvijezda ili Večernjača). Slično mjesečevu periodicitetu, Daničina najava danjeg svjetla u folkloru i učenosti asocira preporod i razdanjenje. [15] Simbolika „zvijezde Danice“ u duhovnoj se tradiciji, a osobito u pjesmama i poetskim tekstovima koristi za Isusa. U Eksultetu, hvalospjevu uskrsloga bdjenja o Uskrsnome pjeva se kao o „istinskoj Danici“. Svjetlo uskrsne svijeće treba se ujediniti sa svjetlom zvijezda na nebu i tako dugo svijetliti dok opet ne zasvijetli Danica „koja ne zna zalaza“. Ona je od mrtvih uskrsnuli Isus Krist koji ljudima svijetli u uskrsnom svjetlu. To će se napokon dogoditi prema tekstovima Petrove poslanice i Otkrivenja u dan ponovnog dolaska Kristova. [6] U suvremenom Kršćanstvu koje je podložno utjecaju „suvremenih vjetrova“ ističe se bula *Humanae salutis*. U njoj se ističe osobit cilj „promicati katoličku vjeru i obnovu dobrih običaja u kršćanskom narodu, te prilagođavati crkvenu disciplinu uvjetima našeg vremena“. [10]

U prostoru slobodnog (liberalnog svijeta) Kršćanstvo i danas njeguje posebne osjećaje prema zvijezdi Danici. Premda je u Bibliji većinom određena da simbolizira Isusa Krista, često se nalazi i kao simbol Djevice Marije. Bezgrešna Djevica Marija prikazana s krunom od 12 zvijezda i mjesecom pod nogama, također predstavlja prvi tabernakul u kojem se utjelovila vječna Riječ - Bog. Kroz umjetnost time Marija poprima u prikazu i simbol zvijezde Danice.

6.1 Primjer 1: Zvijezda kao znak u slici *Djevica Marija od Sunca*

Djevica Marija od Sunca nalazi se u Katedrali (današnjoj džamiji) u Cordobi (Španjolska). Autor navedene slike je Antonio del Castillo. Slika je ugrađena u mali oltar. Ovaj oltar smješten je u onome dijelu što je bila Qibla, zid prvog širenja džamije za vrijeme djelovanja Abderramána II, koji je ujedno bio i sjeverni zid izvornika kršćanske katedrale sv. Marije.

Slika 7: Katedrala, Mezquita, Cordoba [19]

Ako počnemo brojati sa zapada, smješten je u četvrtom stupu, između brodova 16 i 17. [18] Slika datira oko sredine 15. stoljeća i svjedoči veliku pobožnost španjolskih vjernika prema Djevici Mariji. Molitve upućene Djevici su bile za blagoslov djece, lijepo vrijeme za obavljanje sakramenata krštenja ili ženidbe, te ostale bitne događaje u životu vjernika. U prvoj polovici 18. stoljeća, nastala je barokna niša zbog koje nitko ne sumnja u starost tradicije pobožnosti. U njoj su dvije slike, slika *Santa María del Sol* (*Djevica Marija od Sunca*) i krajolik koji zauzima donji dio niše.

Slika 8: Antonio del Castillo, *Djevica Marija od Sunca*,
15. stoljeće, katedrala, Mezquita, Cordoba [19]

Gospa dolazi iz ikonografskog tipa Gospe od nade. Doista, na neutralnoj pozadini, koja naglašava njezinu figuru, Blažena Djevica Marija pojavljuje se u sjedećem položaju, odjevena u tamnoplavi ogrtač, ukrašen cvijećem i zlatnim ljiljanima. Majka Božja predstavlja ispružene ruke, u gesti molitve i divljenja koja seže do prvih slika i reljefa koji se pojavljuju u ranokršćanskim katakombama. To je stav koji se pojavljuje u Starom zavjetu - na primjer, kad Mojsije diže ruke k Bogu da bi vojska Izraelova time porazila Amalečane (Knjiga Izlaska 17,11) - kao i u Novom zavjetu u Prvoj poslanici Timoteju (1 Poslanica Timoteju 2,8); Želim da se ljudi mole svuda, podižući pobožne ruke u nebo. [13]

Slika 9: *Djevica Marija od Sunca*, detalj [18]

Značaj ove slike se također krije i u prikazu Krista u Suncu, kojim su kršćanski vjernici pridavali značaj u molitvama kojima su Isusa označavali kao „Sunce pravde“ i time simbolički zvijezdu Sunce stavljali u sakralni kontekst. Na Marijinoj utrobi koja je okrunjena s dvanaest zvijezda i s mjesecom pod njezinim nogama, prema viđenju Apokalipse (Knjiga Otkrivenja 12,1) predstavljen je solarni disk sa zrakama, a u njegovom središtu embrionalni lik Djeteta Isusa. Ta je činjenica vrlo zanimljiva, budući da se Božić poklapa sa drevnim poganskim festivalom Sunca što nije puka slučajnost, niti služi jednostavnoj svrsi da se kršćanski festival nametne na neki drugi poganski festival. U stvari, cjelokupna biblijska tradicija povezuje Boga sa Svjetlošću, počevši od njegovog stvaranja (Knjiga Postanka 1,3), do knjige Otkrivenja (Knjiga Otkrivenja 21, 22-24) koja, pozivajući se na nebeski Jeruzalem, potvrđuje: Ta Gospod, Bog, Svevladar, hram je njegov – i Jaganjac! I gradu ne treba ni sunca ni mjeseca da mu svijetle. [13] „Zazivanje Djevice od Sunca je vrlo staro, pa se već u spisima ranih crkvenih otaca Marija uspoređuje sa Suncem. Dionizije Areopagiti, koji ju je poznavao za njezina života je isticao preplavljenost njezinom blistavom svjetlošću.“ [17] Zvijezda kao znak i najava dolaska Krista ali i blistavost Djevice Marije je zauzimala važno mjesto u pobožnosti španjolskih kršćana. Ovo je jedan od brojnih primjera u kojem je neizostavan prikaz zvijezde u potenciranju svetosti Marije i Krista.

6.2 Primjer 2: Vlastita simbolika

Umjetničko istraživanje zvijezda otpočelo je 2016. godine izložbom *Kozmički prolaz*, predstavljenom u Mostaru, Galerija Rondo. Kolaži kao simbol fragmenata nebeskog svoda, svojevrsne su unutrašnje slike, viđene imaginarnim okom, materijalizirane kroz boju, liniju i točku. Fenomen zvijezde, zrcali se u potrebi traženja iskonske istine o Bitku i veličini svemirskog prostranstva u kojem se nalaze milijuni zvijezda. Ritam u simbolima šuma (zvuka), atomi i svjetlosne točke - zvijezde, omeđene su anorganskim okvirom simbolizirajući nepravilnosti protkane zlatnim rezom.

Slika 10: *Kozmos 1*, 2020.

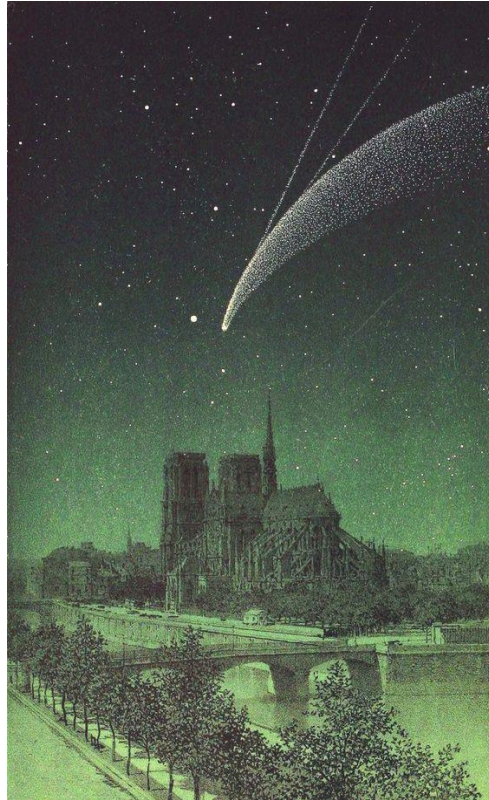
Zvezdani vrtlog gibajući se putanjom spirale mirabilis otkriva titraj svemira na 432 Hz, što postaje okosnica za daljnje umjetničko istraživanje kroz kvadratični format pretočen u milimetre, konkretno 432 mm puta 432 mm na kojem se slikarskim elementima vodi istraživanje odnosa svjetla i sjene, crteža i točke, toplih i hladnih boja... Habitus umjetničkog izričaja postaje zvijezda u svojoj biti ali i u svemiru smještenom na platnu. Svetopisamske, povijesne, astronomske i metafizičke činjenice postaju temelj na kojem se gradi novo saznanje o navedenoj tematici. Simbolika zvijezde, vizualizirana kroz dvodimenzionalnost, svodi se na prikaz na slikama 6.4 i 6.5 koji ispreplitanjem umjetničkih elemenata i kaotičnosti uobličuje djelić kozmosa - reda po savršenoj Božanskoj mjeri. Simboli konstelacija, kometa i kodova provlače se na slikama upotpunjujući kozmičku priču o neistraženom nebeskom pokrovu. Kozmos je neiscrpan izvor umjetničkog istraživanja kroz različite materijale, ali i mogućnost multimedijalnog izražavanja kroz videoumjetnost, filmove i 3D projekcije. Navedenim se otvara svemirsko prostranstvo i približava promatraču a time se pronalaze novi odgovori na krucijalna kozmička pitanja o zvijezdama.

Slika 11: *Kozmos 2*, 2020.

6.3 Teorijska analiza

Početak teorijskog istraživanja ima uporište u astronomskoj literaturi, gdje se jasno definiraju nebeska tijela. Zvijezde, sateliti i kometi u svojoj simbolici jasno odražavaju ljudsko traganje za prapočelom. Iako, jasno definirano zvjezdano nebo danas nema veliki značaj za pojedinca, jer se pojedinac često bavi egzistencijalnim pitanjima, ipak ostavlja nedorečen, otajstven utisak. Čovjekovo osjetilo vida ima i tu sposobnost da od međusobno nepovezanih pojedinosti gradi jedinstvene slike. [2] No, unatoč tome, od znanstveno utemeljenih činjenica preko zvjezdane simbolike u religijama, zvijezde ostaju male nebeske svjetiljke uhvaćene jedino ljudskim okom. U umjetnosti, ta simbolika poprima daleko veći značaj jer otvara nutarnji kozmos u svakom pojedincu.

Slika 12: Amédée Guillemin, *Komet Donati iznad Notre-Dame*, 1877. [19]

7. Zaključak

Predstavljene vizualne slike donose novu percepciju okoline i upotpunjuju nebesko i zemaljsko u jednu cjelinu. Čovjek stremlji k visinama i njegov je istraživački duh vječno „gladan“ za novim kozmičkim saznanjima koja poniru u njegov Bitak. Iako neuhvatljiv, nebeski svod uvijek golica čovjekovu maštu i aktivira nove prostorno-duhovne dimenzije. U ovom se članku obradila tema *Simbolika zvijezde* kroz simbolički, astronomski, religijski i umjetnički aspekt. Zbog vlastitih umjetničkih istraživanja u području simbolike Kozmosa tematika je pojasnila mnoge nedoumice i upotpunila temu simbolike zvijezda. Gledajući kroz povijest, značaj nebeskih tijela prerastao je u transcendentno. Religije koje su njegovale vjerovanje u zagrobni život, često su se služile slikama koje

pokazuju dušu upućenu prema zvijezdama. Iako je obuhvaćena tematika u svim umjetničko-znanstvenim aspektima, ipak ostavlja dojam neistraženog područja i nedorečene definicije. Za čovjeka zvijezde su svjetlila na nebu, jer zbog svoje materijalne ograničenosti ne može do kraja ponirati u tajnu nebeskog svoda. Iako je tehnologija otkrila mnoge tajne svemira, ostaje još mnogo neistraženih dijelova i neriješenih misterija svemira i zvijezda.

Literatura

- [1] Burnham, R., Dyer, A., Kanipe, J., *Astronomija, Vodič po noćnom nebu*, Dušević & Kršovnik, Rijeka, 2003.
- [2] Calder, N., *Komet dolazi, Uzbudljivo naslijeđe Edmonda Halleyja*, Otokar Krešovani, Opatija, 1985.
- [3] Chevalier, J., Gheerbrandt, A., *Rječnik simbola*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1989.
- [4] Cvitković, I., *Religije suvremenoga svijeta*, Fakultet političkih nauka u Sarajevu, Svjetska konferencija religija za mir, Sarajevo, 1999.
- [5] Fouilloux, D., Langlois, A., Le Moigné, A., Spiess, F., Thibault, M., Trébuchon, R., *Rječnik biblijske kulture*, AGM, Zagreb, 1999.
- [6] Gerhard, C., *Astronomija i duhovnost, Zvijezda betlehemska, Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 2011.
- [7] Grabarević, Ž., *Dimenzije*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2013.
- [8] Hathaway, N., *Vodič kroz svemir*, Sysprint, Zagreb, 2000.
- [9] Kurzynski, J., *Božje platno, Istraživanje vjere i znanosti*, Peregrino Press, 2015.
- [10] Orlandis, J., *Povijest kršćanstva*, Verbum, Split, 2004.
- [11] <https://www.akos.ba/religijski-simboli-zvijezda-i-polumjesec/>
- [12] <https://biblija.ks.hr/>
- [13] <https://www.diocesisdecordoba.com/>
- [14] <https://www.guiadigital.iaph.es/>

- [15] [https://www.hr.wikipedia.org/wiki/Danica_\(mitologija\)](https://www.hr.wikipedia.org/wiki/Danica_(mitologija))
- [16] https://www.hr.wikipedia.org/wiki/Davidova_zvijezda
- [17] <http://www.museoimaginadodecordoba.es/>
- [18] <https://www./notascordobesas.blogspot.com/2018/>
- [19] <https://www.pinterest.com/>